

Viipyvä ilo – Saamelaiskiista ja alkuperäiskansojen oikeudet

TONI EEROLA

Itsenäisyyspäivän Presidentinlinnan juh-
lissa taiteilija esiintyi numero 169 tatu-
oituna ohimollaan, Kiasman näyttelyä
on syytetty kulttuurisesta omimisesta
saamelaispuvun väärässä käytössä ja saa-
melaistaidekollektiivi tuottaa protestitaidete-
oksia. Mistä on oikein kyse?

Saamelaiset ja heidän oikeutensa ovat tul-
leet esiin monessakin yhteydessä viime aikoi-
na (Sajjets 2014, Lehtola 2015, Lokkola 2015,
Heikkinen 2016, Ranta 2017, Toivanen
2017). Saamelaiset ovat EU:n ainoa alkuperäis-
kansansa ja kaivosteollisuuden tärkeä sidosryh-
mä. Tällä on erityistä merkitystä tänä vuon-
na, kun maamme on Arktisen neuvoston pu-
heenjohtaja ja kiinnostus alueen luonnonva-
roihin kasvaa. Kaivannaiset ja saamelaiset aset-
tavat Fennoskandian kilvelle todellisen poh-
joisen ulottuvuuden EU:ssa.

Suomi viettää tänä vuonna 100-vuotisen
itsenäisyytensä juhlavuotta. Saamelaiset viet-
tivät kansallispäivänään 6.2. ensimmäisen poh-
joismaisen saamelaiskokouksen 100-vuotisjuh-
laa. Paljon aihetta ei juhlimiseen kuitenkaan
ole. Vaikka saamelaiset ovat hyvin integroitu-
neet suomalaiseen yhteiskuntaan, Suomi ei ole
ratifioinut YK:n Maailman työjärjestön (In-
ternational Labour Union, ILO) alkuperäis-
kansojen oikeuksia koskevaa kansainvälistä
sopimusta nro 169 (ILO 169; Suomen YK-

*Lehtola, V.-P. 2015.
Saamelaiskiista. Sortaako Suomi
alkuperäiskansaansa?
Into, Helsinki, 230 s.
Ovh. 26 € (saatavissa 15 €
hintaan Innolta)*

liitto 2012). Suomen YK-liiton (2012) mu-
kaan ILO 169 -sopimuksen tarkoituksena on
taata alkuperäiskansalle samat oikeudet ja
mahdollisuudet kuin valtaväestöön kuuluvil-
la on, sekä korjata sulauttamispolitiikan kiel-
teisiä vaikutuksia. Tässä mielessä alkuperäis-
kansaoikeudet eivät ole ”erityisoikeuksia” (Sai-
jets 2014). Saamelaisten alkuperäiskansan ase-
man määrittää Suomen perustuslaki.

Sopimuksen ratifiointi ei rajoittaisi muu-
ta maankäyttöä alueella, mutta käytöstä pitäi-

si sopia saamelaisten kanssa. ILO 169 -sopimuksen ratifiointikeskustelu on kuitenkin synnyttänyt sarjan Lehtolan (2015) ja Saijetsin (2014) kokoamia uskomuksia, joita toistellaan julkisessa keskustelussa. Keskustelu on aiheuttanut jännitteitä Lapissa, missä kaikki kynnelle kykenevät haluavat saada saamelaisstatuksen. Mutta vain alkuperäiskansalla itsellään on oikeus määrittää kuka siihen kuuluu, ja määrittämisoikeus kuuluu Saamelaiskäräjille. Määrittelyn ulkopuolelle jäävät pelkäävät menettävänsä oikeutensa alueella toimimiseen jos ILO 169 ratifioidaan. Tästä on syntynyt nk. saamelaiskiista.

Saamelaiskiista on asia, johon ei kirjoittajan kaltaisen ”etelän miehen” kannattaisi lusikkaansa työntää mm. mahdollisten väärinkäsitysten välttämiseksi. Etelä-Suomessa aihe tuntuuakin kaukaiselta. Alkuperäiskansoista, ympäristö- ja luonnonvarakysymyksistä kiinnostuneena luin kuitenkin hiljattain Oulun yliopiston saamelaisen kulttuurin professorin Veli-Pekka Lehtolan (2015) kirjan *Saamelaiskiista. Sortaako Suomi alkuperäiskansaansa?* Kirja ja sen aihe ovat mielenkiintoisia ja ajankohtaisia. Aihe koskee varsinkin pohjoisen luonnonvarakysymysten kanssa tekemisissä olevia. ILO 169 -ratifiointikeskustelun yhteydessä kaivostoiminta on nostettu esiin (Heikkinen 2017, Ranta 2017, Toivanen 2017). Valitettavasti kaivostoimintaa ei kuitenkaan käsitellä Lehtolan kirjassa kuin yhden maininnan verran. Kirja keskittyy puimaan pohjoisessa ja Eduskunnassa käytävää julkista keskustelua siitä, kuka on saamelainen ja kuka sen määrittää. Tähän liittyy surkuhupaisia ja jopa surrealistisia piirteitä, joista Lehtola kertoo kirjassaan. Pohjoisen asukkaiden osallistumisen keskusteluun ymmärtää, koska tämä koskee heitä. Asiaan ovat sekaantuneet kuitenkin myös aivan muualta kotoisin olevat kansanedustajat ja paikallispoliitikot. Heidän ulos-

tulonsa eivät ole ko. puolueille ollenkaan mairrittelevia. Näiden poliitikkojen tuntuu olevan hankalaa ymmärtää ihmisoikeuksien ja alkuperäiskansan käsitteitä tai vähemmistöjen asemaa. Lehtola kuvaa, miten vihapuhe ei kohdistu vain maahanmuuttajiin, vaan sitä kokevat myös saamelaiset ja heidän asioitaan ajavat. Ja tähän syyllistyvät poliitikotkin.

Kriteereinä saamelaiseksi tunnustamiseksi ovat saamen kielen hallinta ja sukulaissiteet. Tässä on kuitenkin ollut ongelmia. Saamen kielen osaaminen on monissa saamelaissuvuisissa kadonnut koululaitoksen harjoittaman pakkosuomalaisiamisen myötä. Määrittelykiistojä onkin viety korkeimpaan hallinto-oikeuteen asti. Samasta perheestä on saattanut joku saada saamelaisstatuksen, kun taas toinen ei. Kiista koskee niin kolttsaamelaisia kuin metsäsaamelaisiakin. Kiistaa on mm. siitä, mistä ja milloin kyseiset saamelaiset ovat tänne tulleet. Rajojen asettaminen Suomen, Ruotsin, Norjan ja Venäjän välille sekoitti saamelaisten luonnollisen porotalouteen liittyvän liikkumisen Pohjoismaissa, ja nämä joutuivat asettumaan aloilleen valtioiden rajojen sisään.

Ennen kirjan lukemista käsitin mediasta saamani kuvan perusteella saamelaiskiistan olevan sisäinen ristiriita saamelaisten itsemäärittelystä. Tämä on yksi Saijetsin (2014) kokoamista aiheeseen liittyvistä yleisistä uskomuksista. Kirja tuokin esille kaksi eri näkökohtaa, joita edustavat Saamelaiskäräjät ja nk. metsäsaamelaiset. Lehtola ei peittele kirjassa kantaansa. Hän asettuu Saamelaiskäräjien puolelle. Kirjan sisäkannessa professori poseeraa lapinpuku päällään. Kirjan kannessa komeilee puolestaan maalaus saamelaisnaisesta, joka näyttää uhmakkaasti italialaisperäisen eleen, millä tarkoitetaan suurin piirtein ”suksi hiihteen”. Jää epäselväksi, kenelle ele on tarkoitettu – valtiolle, muille saamelaisille, meille kaikille vaiko vain lukijalle? Kannen ja kirjan

kuvitus ovat saamelaisen taidekollektiivi Suohpanterrorin käsialaa. Suohpanterror on tuottanut vastamainosten omaisia julisteita, joilla protestoidaan muun muassa kaivosteollisuutta vastaan (Heikkinen 2016, Ranta 2017, Toivanen 2017). GTK:n mineraalipotentialikar-toituskin on saanut oman teoksensa. Suohpanterror on kunnioittanut myös joitakin kiistas-
sa ”kunnostautuneita” poliitikkoja taideteok-
sillaan. Suohpanterroriin ja sen saamelaisval-
lankumousromanttisiin töihin voi tutus-
tua kollektiivin verkkosivuilla ([http://
suohpanterror.com](http://suohpanterror.com)).

Saamelaiskiista-kirjan kirjoittajan puolue-
ellisuuden vuoksi saamelaiskysymystä kannat-
taa tarkastella myös muun aihetta käsittelevän
kirjallisuuden valossa. Vaikka Pohjoismaissa
alkuperäiskansan asema on huomattavasti pa-
rempi kuin monessa kehitysmaassa, Suomes-
sa on myös Vesa Puurosen (2011) mukaan
haasteita alkuperäiskansan aseman ja oikeuk-
sien tunnustamisessa. Hän kuvailee miten saa-
melaisia syrjitään edelleen kielensä, kulttuu-
rinsa ja koulutuksen suhteen.

Valtiovalta on ollut samoilla linjoilla. Oi-
keusministeriön asettama vuoden 2000 perus-
tuslain toimivuutta tarkastellut työryhmä to-
tesi mietinnössään saamelaisten oikeuksien
alkuperäiskansana muodostavan käytännössä
erään keskeisimmistä perus- ja ihmisoikeuksi-
en toteutumiseen liittyvistä kysymyksistä Suo-
messä (Oikeusministeriö 2008). Myös kans-
sainväliset ihmisoikeuksien valvontaelimet
ovat kiinnittäneet toistuvasti huomiota siihen,
ettei saamelaisten oikeuksia heidän perinteis-
esti käyttämiinsä alueisiin ole sitovalla ja riit-
tävällä tavalla vahvistettu Suomessa (Oikeus-
ministeriö 2008). Siitä huolimatta ratifiointia
ei ole tehty tähän mennessä. Saamelaisten po-
ronhoitoalueet sijaitsevat suurelta osin valtion
omistamilla mailla. Sopimuksen ratifioines-
sa Kanadassa alkuperäiskansoja pitää konsul-

toida ja heiltä saada hyväksyntä muun muassa
malminetsinnälle ja kaivostoiminnalle (*Free,
Prior and Informed Consent*) sekä varmistaa,
että alkuperäiskansat hyötyvät hankkeista
(Gibson *et al.* 2011). Saijetsin (2014) mukaan
Norjassa ILO 169 -sopimus on jopa vahvista-
nut saamelaisalueen paikallisten, myös norja-
laisten, oikeuksia ja vaikutusmahdollisuuksia
mm. maankäyttöön liittyvissä asioissa. Niin
kutsuttu Ruijan laki on etnisesti neutraali ja
takaa kaikille Ruijan läänin asukkaille samat
oikeudet kalastukseen, metsästyksen ja mar-
jastukseen (Saijets 2014). Suomessa saamelais-
ten määrittelykiista peittää kuitenkin kaiken
tämän alleen.

Puurosen (2011) mukaan useimmilla asi-
oista hyvin perillä olevilla ihmisillä ainakin
Etelä-Suomessa on kuitenkin sellainen kuva,
että saamelaisten asiat on hoidettu mallikkaasti
ja että saamen kieli ja kulttuuri kukoistavat.
Tähän liittyy Puurosen (2011) mukaan se, että
valtio on pitkään harjoittanut kaksoisstandar-
dia saamelaisten aseman ja oikeuksien suhteen.
Toisaalta valtio julistaa saamelaisten maaoi-
keuksia parannettavan, mutta samalla kieltää
saamelaisten erityisoikeudet muihin paikalli-
siin nähden. Vastustajien mielestä Tenon ka-
lastussopimus on tästä esimerkkinä (Yle Uu-
tiset 2016).

Kaivostoimintaa ei ole Suomessa saame-
laisten kotiseutualueella. Saamelaiskysymystä
on kuitenkin tutkittu kaivostoiminnan suh-
teen neljän valtion alueella, Suomi mukaan
luettuna (Koivurova *et al.* 2015). Malminet-
sintään saamelais- ja poronhoitoalueilla on laa-
dittu opas (TEM 2014). Koivurovan ja mui-
den (2105b) mukaan saamelaisten oikeudet
ovat suhteellisen turvatut Suomen kaivoslais-
sa. Poronhoidon ja saamelaisten huomioimi-
nen ovatkin malminetsinnän ja kaivostoimin-
nan merkittäviä haasteita Suomessa. Saame-
laiskäräjät jättäytyi kuitenkin pois Kestävän

kaivostoiminnan verkostosta resurssipulaan vedoten.

Saamelaiset vastustivat irlantilaisen Karelian Diamond Resourcesin varaushakemusta timanttien etsintään Kevon luonnonpuiston ja saamelaisten kotiseutualueella Utsjoella joi-takin vuosia sitten. Tapaus sai kansainvälistä huomiota (Vidal 2014), ja yhtiö perui varauksensa (Lakkala 2015, O'Donoghue 2015). Saamelaiset ovat vastustaneet myös GTK:n tutkimuksia Käsivarressa. Saamelaiset ovat kaivosteollisuuden erityisesti huomioon otettava sidosryhmä. Alkuperäiskansana heillä on paikallista vaikutusvaltaa laajempi ulottuvuus. Paikallinen luonnonvarakonflikti saamelaisten kanssa voi saada helposti kansainvälistä mediahuomiota, johon globaalilla tasolla operoivat sijoittajat ja kansalaisjärjestöt reagoivat herkästi. Sellainen konflikti ei ole yhdenkään yrityksen etu. Aihe on herkkä, ja sillä voi olla myös vaikutusta kaivosteollisuuden imagolle. Suomalaisten ja varsinkin ulkomaisten kaivos-yhtiöiden tulisivatkin olla varovaisia ja otettava tämä huomioon toimintansa suunnittelussa. Luonnonsuojelu- ja alkuperäiskansojen alueita on kaivostoiminnassa suositeltu pidettävän *no-go*-alueina herkkyytensä ja konfliktialttiutensa vuoksi (Goodland 2012).

Ympäristö- ja luonnonvarakeskustelussa on aina se riski, että alkuperäiskansa romanti-soidaan, sitä ihannoidaan, idealisoidaan ja välineellistetään omien tarkoituksien ajamiseksi eräänlaisena käsikassarana. Saamelaiskysymyksellä saattaakin olla merkittävä painoarvo keskustelussa arktisista luonnonvaroista. Se noussee esiin aiempaa vahvemmin Suomen ollessa tänä vuonna Arktisen neuvoston puheenjohtajamaa. On jännittävää seurata, miten se vaikuttaa keskusteluun ILO 169 -sopimuksen ratifiointista – viipyyvä ILO vai ILO pitkästä surusta?

Saamelaiskiista. Sortaako Suomi alkuperäis-

kansaansa? on merkittävä puheenvuoro saamelaisten oikeuksia koskevaan keskusteluun. Suositellen kirjaa lämpimästi kaikille aihepiiristä kiinnostuneille. Pohjoisessa työskentelevien kollegoidemme kannattaisi perehtyä aiheeseen ennakkoluulottomasti ja ymmärtää mediassa villinä vellovaa saamelaiskeskustelua.

TONI EEROLA

Tammihaantie 2 A 10
02940 Espoo
toni_eerola@hotmail.com

Kirjoittaja on kaivoskeskustelua seuraava geologi ja tutkija.

Kirjallisuus

- Gibson, G., MacDonald, A. ja O'Faircheallaigh, C., 2011. Cultural considerations for mining and indigenous communities. Teoksessa: Darling, P. (toim.), SME Mining and Engineering Handbook. Society for Mining, Metallurgy, and Exploration Inc., Littleton, 1779–1796.
- Goodland, R., 2012. Responsible mining: The key to profitable resource development. Sustainability 4:2099–2016.
- Heikkinen, M-P, 2016. ”Saamelaisalue on Suomen siirtoma”, ja siksi saamelaiset pahastuvat, kun suomalaiset käyttävät heidän pukuaan. Helsingin Sanomat, Kulttuurisivut, 30.10.2016. <http://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000002927838.html> [26.02.2017]
- Koivurova, T., Masloboev, V., Hossain, K., Nygaard, V., Petrétei, A. ja Vinogradova, S., 2015. Legal Protection of Sami Traditional Livelihoods from the Adverse Impacts of Mining: A Comparison of the Level of Protection Enjoyed by Sami in Their Four Home States. Arctic Review on Law and Politics 6:11–51.
- Lakkala, A., 2015. Irlantilaisen timanttikaivosyhtiön varaus Utsjoella on rauennut. Yle Uutiset 7.5.2015. <http://yle.fi/uutiset/3-7977969> [27.02.2017]
- O'Donoghue, P., 2015. Karelian Diamonds to quit northern Finland. Irish Independent, 7.4.2015. <http://www.independent.ie/business/irish/karelian-diamonds-to-quit-northern-finland-31122201.html> [27.02.2017]

- Oikeusministeriö, 2008. Perustuslaki 2008 -työryhmän muistio. Oikeusministeriö, Helsinki.
- Puuronen, V., 2011. Rasistinen Suomi. Gaudeamus, Helsinki University Press, Tallinna, 286 s.
- Ranta, K., 2017. Vaikenemisen aika on ohi. Maailman kuvalehti 1/2017:56–57.
- Saijets, M., 2014. Uskomuksia alkuperäiskansojen ILO 169 -sopimuksesta. Yle Uutiset 10.10.2014. <http://yle.fi/uutiset/3-7520698> [27.02.2017]
- Suomen YK-liitto, 2012. YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista ja ILO:n yleissopimus nro 169. Suomen YK-liitto, Helsinki, 125 s.
- TEM (työ- ja elinkeinoministeriö), 2014. Malminetsintä suojelualueilla sekä saamelaisten kotiseutualueella ja poronhoitoalueella. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki, 71 s. http://www.tem.fi/files/39765/TEM_Opas_MEKO_02052014.pdf [12.12.2016]
- Toivanen, R., 2017. Sápmi Saami 100. Voima 1/2017:28–29.
- Vidal, J., 2014. Mining threatens to eat up northern Europe's last wilderness. Guardian, 3.9.2014. <http://www.theguardian.com/environment/2014/sep/03/mining-threat-northern-europe-wilderness-finland-sweden-norway> [4.3.2016]
- Yle Uutiset, 2016. "Tenon uusi sopimus loukkaa perustuslaillisia oikeuksia" – Utsjokelaisten eriävä mielipide. Yle Uutiset 1.7.2016. <https://yle.fi/uutiset/3-8998183> [8.8.2017]

SGS:n varaston tyhjennys

Seuran vanhoja julkaisuja ja tavaroita saa hakea itselleen GTK:n Espoon toimipisteestä erikseen sovittuna ajankohtana.

TARJOLLA ON

- ▶ *lähes täydellinen sarja kirjoiksi sidottuja Geologi-lehtiä ja Bulletinia*
- ▶ *Geologi-lehtiä irtonumeroina vuodesta 1949 lähtien*
- ▶ *SGS:n 75-vuotisjuhlajulkaisuja*
- ▶ *SGS:n 100-vuotishistoriikkeja*
- ▶ *Puustisen Malmigeologia-oppikirjoja*
- ▶ *mustia suuria SGS-poolopaitoja*
- ▶ *SGS:n hihamerkkejä*

*Tiedustelut tavaroista ja noudon aikatauluista
Jussi Pokille (jussi.pokki@gtk.fi)*